

Hongarije op weg naar een markteconomie

Hongarije kende reeds tweemaal in zijn geschiedenis een bijna volledige ontwaarding van zijn munt. In 1923 werd de waardeloos geworden kroon vervangen door de pengo. Na de tweede wereldoorlog verloor ook de pengo haar koopkracht en werd in 1946 vervangen door de forint. Daarna werden de prijzen door de overheid vrij goed onder controle gehouden, maar de oliecrisis van 1974-'75 bracht nieuwe moeilijkheden. De door de Sovjetunie geleverde olie werd verrekend tegen een prijs, die gelijk was aan de gemiddelde marktprijs van de vijf voorafgaande jaren. De verdriedubbeling van de olieprijs in 1974-'75 liet zich dus slechts met grote vertraging gevoelen op het Hongaarse prijspeil. Aanvankelijk trachtte de overheid de grotere energielast voor de bedrijven op te vangen door het toekennen van meer subsidies, maar in juli 1979 werden de prijzen van bijna alle consumptiegoederen verhoogd ten einde de uitgaven voor subsidies te beperken.

Deze stijging van de kosten van levensonderhoud lokte reacties uit en de regering zag zich genoodzaakt verhoging van lonen en van bepaalde landbouwprijzen toe te staan. Van 1981 tot 1985 stegen de prijzen van industriële producten met gemiddeld 5% per jaar; de marktprijzen van consumptiegoederen namen toe met gemiddeld 6,8% per jaar¹. Daarna liep de inflatie terug, maar in 1987-'89 namen de prijzen opnieuw snel toe. Dit was het gevolg van de geleidelijke opheffing van de overheidscontrole over de prijzen. Eind 1989 werd slechts een kwart van de prijzen nog door de overheid bepaald. Hieronder waren de prijzen van enkele voedingsmiddelen en de prijzen van de meeste energieproducten. Alle andere prijzen mogen zich nu vrij ontwikkelen volgens de wet van vraag en aanbod. Ze zijn in de laatste drie jaar sterk gestegen. In 1987 stegen de kosten van levensonderhoud met 8,6%, in 1988 met 15,7% en voor 1989 wordt aangenomen dat de inflatie een peil heeft bereikt van 19 à 20% per jaar².

Een dergelijke prijsstijging brengt een 'vlucht' voor het geld in beweging. Iedereen wil zijn geld zo vlug mogelijk besteden, daardoor wordt de vraag naar goederen opgedreven en stijgen de prijzen nog meer.

Tegelijkertijd ontstaat er een grote vraag naar harde valuta, aangezien niemand nog wenst te sparen in de nationale munt. Hierdoor is een parallelle wisselkoers ontstaan, die nu voor de forint de officiële wisselkoers met ongeveer 50% overtreft. Dit leidt ertoe dat een groot deel van de inkomsten uit toerisme op de zwarte markt verdwijnt. Ook een deel van de export geschiedt illegaal, zodat er een tekort aan deviezen ontstaat om de import tegen de normale wisselkoers te betalen. Dit op zijn beurt bevordert de prijsstijging. Hongarije staat hierdoor aan de rand van een hollende inflatie. Dit is het resultaat van een wisselwerking tussen structurele kenmerken van de Hongaarse economie en bepaalde toevallige omstandigheden.

Structurele oorzaken

Structuur van de industrie

Na de tweede wereldoorlog werden de industriële bedrijven alle genationaliseerd en onderworpen aan het gezag van enkele grote trusts, die in de diverse sectoren monopolies verwierven. Daar deze administratieve wijze van beheer tot veel vertragingen en nutteloze kosten leidde werd op 1 januari 1968 gestart met wat werd genoemd 'het nieuwe mechanisme'. De bedrijfsleiders verwierven een grotere zelfstandigheid maar de ondernemingen behielden in de regel hun monopolieposities, waardoor ze er niet toe werden aangezet een grotere efficiency na te streven. Dit lokte een reactie uit en in de jaren 1973-'76 werden de banden tussen de bedrijven en het planningsbureau weer strakker aangehaald³. Daarna trad weer een tendens op naar decentralisatie en in de loop van de jaren tachtig werden afdelingen van de overheidsondernemingen afgesplitst en omgevormd tot onafhankelijke bedrijven.

Weliswaar groeide in dezelfde periode het aantal coöperaties en privé-ondernemingen, maar deze konden niet over voldoende krediet beschikken om hun activiteiten uit te breiden tot de kapitaalintensieve sectoren. Aangezien daarenboven de overheid bij gebrek aan deviezen de import moest beperken bleef ook de buitenlandse concurrentie aan de zwakke kant.

Dit alles heeft ertoe geleid dat na de opheffing van de prijscontrole de meeste overheidsbedrijven door verhoging van hun prijzen hun verliezen konden wegwerken of althans beperken.

De overmatige kredietverlening

De geringe efficiency van vele overheidsbedrijven heeft tot gevolg dat ze regelmatig in liquiditeitsmoeilijkheden verkeren. Omdat de overheid koste wat kost wil voorkomen dat deze ondernemingen failliet gaan, zet ze de leveranciers en de banken ertoe aan kredieten toe te staan.

Door deze uitgebreide kredietverleningen ontstaat er een massa schiergeld, in de vorm van promessen, wissels, kredietopeningen e.a. waardoor de behoefte aan geld in de engere zin van het woord geringer wordt en de inflatie ondanks het restrictieve monetaire beleid verder toeneemt⁴.

Het lage niveau van de besparingen

In een communistisch systeem zijn de mogelijkheden tot bezitsverwerving beperkt, zodat er weinig behoefte bestaat om te sparen voor de aankoop van onroerende goederen. Daarenboven loopt de gewone man geen gevaar werkloos te worden, omdat de bedrijven zoveel mogelijk arbeidskrachten aanhouden om hun door het plan opgelegde opdrachten in ieder geval te kunnen uitvoeren. Een te geringe scholing is ook geen oorzaak van werkloosheid want het loonfonds van de overheidsbedrijven wordt vastgesteld op basis van een gemiddeld loon. Hogere lonen dan dit gemiddelde kunnen slechts toegerekend worden als er ook een voldoende aantal werknemers is dat minder dan het gemiddelde verdient, met andere woorden de bedrijven hebben er belang bij ook heel wat ongeschoolden of weinig geschoolden te werk te stellen⁵.

Dit alles heeft tot gevolg dat niemand de behoefte voelt om veel te sparen. Trouwens, de grote meerderheid van de bevolking verdient slechts gemiddeld 10.000 forint (ongeveer f 335) per maand. Gezien de recente prijsstijgingen laat dit weinig ruimte tot sparen.

1. *Föbbs népgazdasági folyamatok 1988* (Belangrijkste economische lopende gegevens), Centraal Statistisch Bureau, Boedapest, 1989, blz. 137.

2. Inlichtingen verstrekt door het Ministerie van Financiën en het Centraal Statistisch Bureau.

3. T.P. Milnar, La Hongrie, tête de pont des marchés de l'Est, Est-Ouest, *Revue d'études comparatives*, nr. 1, 1989, blz. 124.

4. Zie hierover: E. Verhegyi, Results and failures of monetary restriction, some lessons of Hungarian fiscal policy in 1988, artikel dat in 1990 zal gepubliceerd worden in *Acta Oeconomica*.

5. I.T. Berend en G. Ranki, *The Hungarian economy in the twentieth century*, Londen, Sydney, 1985, blz. 243-244.

Het lage niveau van de particuliere besparingen en de geringe winsten van de meeste overheidsbedrijven hebben tot gevolg dat de meeste investeringen gefinancierd moeten worden door geldschepping, hetgeen uiteraard de inflatie aanwakkert.

Bij deze drie structurele oorzaken van inflatie hebben zich in de loop van 1988-'89 drie toevallige oorzaken gevoegd, die de acceleratie van het inflatieproces helpen verklaren.

Toevallige oorzaken

Handelsoverschot met de Comecon

Hongarije verwerfde in de jaren 1986-'88 ongeveer 46,3% van zijn globale exportopbrengst in roebel⁶. Het gebruikte deze roebel hoofdzakelijk voor de betaling van zijn import aan energieproducten (olie, aardgas) uit de Sovjetunie.

Door de recente moeilijkheden in Azerbeidzjan liepen de leveringen vertraging op. De uitvoer van Hongaarse producten (voedingsmiddelen, textiel, machines en vervoermateriaal) naar de roebelzone steeg evenwel verder. Bovendien verwerfde Hongarije meer inkomsten in niet convertibele roebel uit het toerisme. Dit alles heeft tot gevolg dat voor 1989 een overschot van de ontvangsten in roebel wordt voorzien van 1,6 miljard⁷. Rekent men de roebel om tegen de door de Hongaren toegepaste koers van 19 forint per roebel, dan stemt dit overeen met ongeveer 30,4 miljard forint of 2,5% van het Hongaarse bruto binnenlands produkt tegen factorprijzen voor 1988⁸. Dit betekent dat voor 2,5% meer inkomen werd geschapen dan er aan goederen en diensten beschikbaar is, hetgeen uiteraard de inflatie aanwakkert.

Buitenlandse schuld in harde valuta

Tijdens de laatste regeringsjaren van J. Kadar werd het levenspeil van de Hongaarse bevolking kunstmatig opgeschroefd door het aangaan van leningen in het Westen, waarmee de import van westerse consumptie- en kapitaalgoederen werd betaald.

Dit was mogelijk omdat Hongarije toen in West-Europa en de Verenigde Staten werd beschouwd als het Oost-europese land dat het verst was gevorderd in de overgang van een planecconomie naar een vrije-markteconomie. Veel Westeuropese en Amerikaanse ondernemingen wensten op deze nieuwe markt een positie te veroveren en waren daarom bereid aan Hongaarse bedrijven grote kredieten toe te staan. De buitenlandse schuld wordt nu geschat op ongeveer \$ 20 miljard en de aflossing en de interestbetaling ervan zouden samen een last vormen, die

ongeveer de helft zou opslorpen van de opbrengst van de Hongaarse export naar het Westen. Dit betekent dat er voor de produktie van goederen en diensten meer inkomen geschapen moet worden dan de globale waarde aan goederen en diensten, die in het land aangeboden kunnen worden. Zo'n situatie is uiteraard inflatoir.

Begrotingstekort

Om de prijsstijging af te remmen heeft de regering regelmatig subsidies toegekend aan bedrijven. Ook de voedselproduktie werd, zoals in de meeste communistische landen, in sterke mate gesubsidieerd om de kosten van levensonderhoud laag te houden. Bovendien moet de overheid het verschil bijpassen tussen de huidige interestvoet op deposito's bij de Spaarkas (17%) en de interestvoet, betaald door de particulieren, die meer dan vijf jaar geleden een lening kregen van de Spaarkas voor de bouw van een woning. Deze leningen werden namelijk toegekend voor 30 à 35 jaar tegen een zeer lage interestvoet (2 à 3%). In 1989 heeft de schatkist niet minder dan 45 miljard forint (ongeveer f 1,5 miljard) aan de Spaarkas moeten afdragen om dit verlies te dekken. Voor 1990 wordt 46 miljard forint voorzien op een globale begroting aan uitgaven van ongeveer 600 miljard forint, ongeveer 7,7% van de globale uitgaven⁹.

Het tekort op de begroting moet grotendeels gedekt worden door kredieten van de centrale bank en van de handelsbanken en ondernemingen. De schatkist geeft hiertoe regelmatig schatkistpapier uit van 3, 6, 9 en 12 maanden. Leningen op lange termijn kan ze niet plaatsen, gezien de heersende inflatie.

Deze wijze van financiering is uiteraard inflatoir, hetgeen verklaart waarom het IMF niet bereid is kredieten in harde valuta te verstrekken indien het tekort op de begroting, dat in 1989 ongeveer 50 miljard forint bereikte (ongeveer f 1,7 miljard), niet wordt gereduceerd tot 10 miljard forint (ongeveer f 365 miljoen)¹⁰.

Conclusie

Inflatie schijnt een onvermijdelijk nevenverschijnsel van de omvorming van een centraal geleide economie in een vrije-markteconomie. De zwevende koopkracht, ontstaan door de begrotingstekorten tijdens de periode van centraal geleide economie, leidt tot prijsstijgingen zodra de overheid haar controle over de prijzen opheft. De vrije mededinging waarop wordt gerekend om de prijzen te drukken komt niet zo gemakkelijk tot stand als veelal wordt

gemeend. Grote bedrijven die beschikken over een monopoliepositie behouden deze als de imperatieve planning van hun produktie wordt afgeschaft. Maar al te dikwijls gebruiken de bedrijfsleiders hun bevoegdheden om voortaan elke kostenstijging in de verkoopprijzen te verrekenen, wat de inflatie aanwakkert. De belangen van de kadersleden en de arbeiders lopen hierbij parallel en het is de consument, die het gelag betaalt¹¹.

G. Vandewalle

De auteur is emeritus-hoogleraar aan de Faculteit Toegepaste Economie van het Rijksuniversitair Centrum te Antwerpen.

6. Berekend aan de hand van National Bank of Hungary, *Quarterly Review*, 1989, nr. 4, blz. 12.

7. Idem, blz. 2.

8. Voor het bruto binnenlands produkt zie *Föbbs népgazdasági folyamatok 1988*, op.cit., blz. 121. (Het cijfer voor 1988 mag gebruikt worden daar wordt voorzien dat het bruto binnenlands produkt in 1989 ongeveer even hoog zal zijn als vorig jaar).

9. Inlichtingen verstrekt door het Ministerie van Financiën.

10. *Hongrie, signature de la lettre d'intention avec le F.I.M.*, Persoverzicht van de Nationale Bank van België, 14 februari 1990, blz. 2.

11. A. Nagy, *Social choice in Eastern Europe*, Paper presented to the conference on collective choice theory applied to Eastern Europe, Bellagio, 12-15 maart 1990, blz. 7-9.